

איפה טעינו, מה עשינו רע?

מאת יותם ראובני

אריה קרישק, "האיש שבקיר", הוצאת "רשפים"; תל-אביב, 1931; 210 עמ'.

ספרו הקודם של אריה קרישק, "עושה שלום", שראה אור בשנה שעברה לא הביא אותי לכך שאצפה — נאמר — בקיצורו לספר חדש מפרי עטו. לכן, עלי להודות, כי יחסי כלטי "האיש שבקיר" היה מסוייג עוד לפני שהתחלתי לקרוא. עצם שמו של הספר — האיש שבקיר — לא הבטיח שום דבר טוב.

אשרי המופתעים לטובה.

קרישק עדיין לא נגמל מכל מיני דברים שלדעתו הופכים אדם ל"סופר מקצועי". זה כולל את הרשימה המפורטת של מקומות העבודה שלו המופיעה בדש האחרון וכן את הראיון העצמי המופיע אף הוא שם בכותרת הנלבבת "המחבר בתחקיר מצונזר". גם הטברית שלו היא לפעמים עברית של "סופר מקצועי", כמו למשל, בקטע הזה:

"החת עוני בא שפע, שכונות הפכו לביברים, מקלות רועים לחנייות מחודדות. עתה כשהפכה המפלגה לדוב מבוגר יכול ריבלין להאיש קמזא מקיצבו ולהשתתף בפאורעות מתוך מתינות, להסיק הנאה מפירות שנראו בשלים ותלויים מעליו, להרים ידיו המיובלות וללטף בהן, בנחת, בקורת-רוח, את שיערו המלבין". מלים לרוב, שאינן אומרות דבר. אפשר להביא עוד דוגמאות.

מעולם לא הכינתי — הפולקלור של השנים ההן זר לי — אם האיש שבקיר בא לטובה ולרחמים, או שהוא דומה יותר לאקס-מאכניה מפלצתי. מכל מקום, אני מבין שהוא מביא בשורה. גיבור ספרו של קרישק הוא אביגדור ריבלין — פוליטיקאי זקן, שגוויתו נמצאת יום אחד במדבר. העלילה הרבי מישורית של הספר מרמזת על פתרונות אהדים למשמעות מותה אבל קרישק מעוניין בעיקר בסיבה. ריבלין ("הספר מבוסס על נפילתה של דמות ידועה מאוד בפוליטיקה שלנו" — אומר קרישק בראיון העצמי) היה ב"צמרת המפלגה", אך לא הגיע, או לא נדחף, לכהונות רמות. הוא היה "גזבר", איש אל "באחורי הקלעים", אשר ריכז בידיו כוח אמיתי או מדומה. קשה להגדיר את "הכוח" בהיבט הפוליטי שלו. לעיתים הוא מושג באמת, על-ידי אדם אלמוני כמעט לציבור השולט על ועדה חשובה בתוך המפלגה. לצד הכוח הזה — בין אמיתי ובין מדומה — הצטברה אצל ריבלין מרירות גוראה, הן ביחסים שעמד על כשלונו תיו ועל כך שנאמנותו הנמורה למפלגה לא באה במקום מה שהקריב למענה, והן — ובעיקר — עשום שעמד על כשלונו גדול הרבה יותר.

חוסרי-הנחת מפני החברה הישראלית — אם אנדקק להגדרה רחבה — הוא שהביא את ריבלין למות בחולות ניצנה. אבל הוא לא הגיע לשם לכדור, הואיל וניסה לבטא את חוסר הנחת מפני שיבדו של החלום הישראלי בכך שהצטרף לאינו מחתרת של פעילי מפלגה נכובים כמוהו, נאלץ המגנון הגדול לעזור לו קצת ללכת בדרך דרומה.

זוהי השערה עלילתית טובה ככל דבר אחר. הואיל והיה הציר המרכזי של הסיפור, מוטל על הסופר להעניק לה סבירות ככל שהוא יכול. וקרישק נכשל בכך — משום שאין הקורא יודע מה היה טיבה של המחתרת ההיא, וכל עדותו של הנחתום

תמוהה, שכן לא ידוע לי על שום פוליטיקאי ישראלי אשר מצא את מותו בנסיבות דומות לאלה שבהן מת ריבלין — אף שאני מכיר, כמובן, פרשה מסוימת מזעזעת.

אמרתי קודם: חוסר נחת מול שיבדו של החלום הישראלי. קורותו של ריבלין גוברת אחרי מלחמת יום הכיפורים. ישנו רמיזות לקו ברילב הנודע. באחת הפגישות של המחתרת אומר קצין בכיר כי "זה לא הקו שהיה אשם", וריבלין רושם ב"ומנו: מ. שהו אחר היה אשם, אם כן מי? אינני בטוח שאני נכון ליצר אשמים והאשמות, במהירות גדולה כמו חברי. אין אלטרנטיבות. מהפיכה צבאית, מוציאים מכלל אפשרות". ריבלין החולה, המיואש, הבודד — מסותבב עם פנקס שחור, שבו אינו כותב דבר, משום כך "המפלגה" רוצה לחסל אותו.

פשטניז כמובן. פשטנית היא גם דמותו של אבנר דר, קצין המשטרה הבכיר והאידיאליסט, בנו של מנהיג המפלגה הקשוח וחסר הרחמים. צ"ן להיות תמים — או מבועת — לחשוב שאכן כך מתנהלים "החיים הפוליטיים" בישראל.

אבל, מה אני יודע?

יורם, העתונאי שמספר את הסיפור, שואל את עצמו פעמים אחדות מדוע עלה מה שעלה בגורלו של מחזור טוב של גימנסיית גאילה בתל-אביב. גם ידידו גד אבן-חן, המתאבד, שואל זאת. וכן אבנר, וכמובן — אביגדור ריבלין. הארץ הזאת מרודפת תסביכים. בבחירות האחרונות הוכח שארבע שנים לא הספיקו לה להירפא מתסביך אב. אנשים שואלים את עצמם — נוכח האלימות, הגסות, הטימטום — איפה טעינו, מה עשינו רע?

למען ההגינות, אביא תחילה את גירסתו של א.א. הולנדר — איש המפלגה החמור, המושחת לגמרי בעיני יורם, האומר בבית הקברות, אחרי לווית בנו, אבנר:

"איש מאיתנו... לא האמין שכך יהיה... בתמימותנו חשבנו להיות אחרים... האמנו כי אנו נינקה... כי ניטהר מכל הטעויות... עם סגולה... האמן לי, מר שובל, מעולם לא זקפתי אצבע לאובדנו של מישהו..."

כן, אבל הנסיבות, הנסיבות הביאו לכך שהולנדר ישלח (ככל הנראה) את הבריונים אשר מעכו את כפות ידיו של יורם. ואילו הבן — אבנר — גורה בידו ילד, משוגע על גג בשכינת התקווה.

יוסי'ום יש לאדם כאן סיבה לשאול את עצמו: החברה הישראלית — לאן? והוא רשאי לשאול זאת מתוך דאגה הולכת וגדלה. תמינות וקולות שהתגלו במערכת הבחירות הציגו בפני רבים את פניו של רוב בלתי מוכר, מנוכר ואלים שאיננו יודע, בעצם, מה הוא רוצה. בקצה השני תמצא היילים צעירים, אשר מצהירים כי קצה נפשם באמונים והם לא רוצים עוד להיות חילי שוקולד; הם רוצים מלחמה. שיבדו של החלום הישראלי הוא כה גדול עד שצריך להתאמץ כדי לזכור מה הוא היה, בעצם.

ולכך לא איכנס כאן, לרווחת הכל, באמצעות עלילה הצולעת פה ושם, בשפה החורקת פה ושם — מציג קרישק את גירסתו לשאלה הזאת, איפה טעינו, מה עשינו רע. אמנם הספר מסתיים בנימה אופטימית, אבל אני אינני חולה תקוות רבות ביורם שובל. קרישק מתאר בחינניות רבה ומשכנעת את אנשיו ואת סביבתם. הספר קריא מאוד — והפעם אין זה נאמר לגנאי. הייתי שמח אילו אנשים רבים היו קוראים אותו ומקדישים אתריכך דקות אחדות לשאלה הטובאת בכותרת הרשימה הזאת והלקוחה משיר של אושיק לוי.